

ket, míg a DK-i oldalhoz gyakran csatlakozott egy-egy tárológödör. Három nagyméretű újkőkori gödröt és egy kutat, egy avar temetőt, továbbá a szarmata falu folytatását sikerült megfigyelnünk a feltárt szarmata településtől K-re. Az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájába tartozó gödrök és kút leletanyaga megegyezett a tavalyi évben feltárt objektumok leletanyagával. A szarmata falu ezen részletét egy árokrendszer osztja egy kisebb (50×60 m) és egy nagyobb (110×70 m) egységre. Ebben az évben a humuszolt terület Ny-i harmadában elhelyezkedő, kisebb szarmata településrészlet feltárását végeztük el. A 3 házból, 3 kútból, 33 gödörből álló településrészletet három oldalról árok határolta. Itt az objektumok az előző felszíntől megfigyeltektől ritkábban helyezkedtek el.

Elvégeztük a terület DK-i részén előkerült 7–8. századi avar temető feltárását. Egy 70×50 m-es területen fekszik, az ÉNy-DK-i tájolású sírok kilenc, ÉK-DNy-i sorba rendeződnek. A humuszolás során mintegy 140–145 sír feltárását lehetett megfigyelni, de csak 49-et tártunk fel. A nőknél általában bronz vagy ezüstözött bronz fülbevalókat, üveggyöngyöket, vascsatot és egy esetben sarlót találtunk. A férfiaknál vascsatokat, késeket, egy-egy esetben baltát, illetve lószerszámot helyeztek a sírokba. A sírok között kiemelkedik egy előkelő férfi sírja, ahol a halottal együtt temették el felszerszámozott lovát is. A lovas férfi ezüstlemezekkel díszített övet viselt, az övre erősítve hordta a 12–15 cm hosszú vaskését, amelyet a sírban a jobb oldalán találtunk meg, míg a férfi bal oldalán egy 100–110 cm hosszú, egyenes kard feküdt. A halott lábához baltát és némi ételmellékletet helyeztek. A lószerszámból megmaradtak a fém és a csont alkatrészek: a zabla, a kisebb csatok, a hevedercsat, a kengyelek, a nyereg kápáját díszítő csontlemezek, továbbá a szíjakat díszítő ezüstözött bronzgombok. Öt másik sírhoz hasonlóan ebben a sírgödörben is megfigyelhető volt annak a faszerkezetnek a nyoma (4 vagy 6 cölöplyuk a sírgödör szélén), amelyre a halottat fektették.

Munkatársak: Kovács Katalin, Váczi Gábor régészek, valamint az ELTE Régészettudományi Intézet hallgatói.

MÁRKUS GÁBOR

181. Hajdúböszörmény, Ficsori-tő-dűlő

(Hajdú-Bihar megye) U, R

Az épülő M3-as autópálya 1. sz. lelőhelye Hajdúböszörmény határában, a várostól 7 km-re ÉNy-ra helyezkedik el, egy mélyebben fekvő, vizenyős terület partján. A terepbejárás adatok alapján a lelőhely 650–700 m-es szakasza esik a nyomvonalba, melyből 2004. június 1. és augusztus 31. között egy 270 m hosszú szakaszt (16 200 m²) tártunk fel. Eddig összesen 71 objektumot bontottunk ki.

Az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájának településéből csupán a nagyméretű gödröket tudtuk megfog-

ni, azoknak is a valódi mélységéről és az aljuk eredeti formájáról nem rendelkezünk hiteles adatokkal, mivel a talajvíz a bontás során már a harmadik ásónyom után megjelent. A feltárt településrészlet DK-i részén látott napvilágot öt sekély, kisméretű tárológödör és két rövid árokszakasz. Az egykori település többi objektuma (15 gödör és 2 kút) a humuszolt felületen rendszertelenül, elszórva helyezkedett el, helyenként 25–30 m-es területeket is szabadon hagyva. A korszakhoz összesen 10 temetkezés tartozott. Edénymellékletet két sírban találtunk. A leletanyag alapján a település az esztári festett kerámia és a klasszikus AVK csoportjába sorolható.

A kora rézkori tiszapolgári kultúra 34 temetkezést számláló temetője a humuszolt terület ÉNy-i végén, egy 20×25 m-es, ÉNy-DK-i irányú, ovális területen helyezkedett el a nyomvonal közepén. A sírok a gépi humuszolás során kerültek elő, a nyesést követően sírfoltokat nem lehetett a nyers agyagban megfigyelni, csupán a csontváz és a mellékletek elhelyezkedése alapján lehetett egy-egy sírgödört megfigyelni. A fő tájolási irány az ÉNy-DK-i, de megjelenik a DK-ÉNy-i is. A temetőben a csecsemőtől az idősebb korig minden korosztály képviselve volt, fektetésük szigorú rendje alapján a nemekre is következtetni is tudunk, melyek száma a temetőn belül arányosan oszlik meg. A sok kerámia-, állatcsont- és kőeszköz-melléklet mellett különleges jelentőségű két csonteszköz, melyek alapján a két sírt, „kézműves” síroknak határoztuk meg. Az ékszerekként szolgáló márványgyöngyökön kívül réz spirálkarperect érdemes megemlíteni. A temető teljesen feltártnak tekinthető.

A feltárási felszín ÉNy-i felében a bodrogkeresztúri kultúra három gödre is előkerült. A három gödör közül az egyiket egy újkőkori gödörbe ásták bele, míg egy másik a tiszapolgári kultúra temetőjének három sírját bolygatta meg.

Munkatársak: Kovács Katalin, Váczi Gábor régészek, valamint az ELTE Régészettudományi Intézet hallgatói.

MÁRKUS GÁBOR

182. Hajdúdorog, Szállásföldek, közép

(Hajdú-Bihar megye) Sza, Á

Az épülő M3-as autópálya 52. sz. lelőhelye Hajdúdorogtól É-ra található, az Árpád-kori templomot és temetőjét magába foglaló Templomdomb (M3 53.) lelőhely közvetlen közelében. Az M3 53. lelőhelytől Ny-ra húzódó területen az M3-as autópálya tervezett nyomvonalát követve egy 14 600 m² nagyságú felszínt tártunk fel, ahol egy szarmata és egy Árpád-kori település összesen 137 objektuma került elő.

A feltárt felszín K-i harmadában, a legalacsonyabb részeken sűrűsödtek a Kr. u. 4. századra keltezhető szarmata kori település objektumai. Egy 2,5 m mély kúton, két füstölőnek használt gödörrendszeren kívül túlnyomórészt méhkas alakú gödrök tartoztak ebbe az időszakba. A területen két temetkezést is feltártunk. Területünk

Ny-i harmadában egy melléklet nélküli, háton fekvő, nyújtott csontvázas, D-É tájolású sírra; a felszín Ny-i végében pedig egy szarmata kerámiával keltezett méhkas alakú gödörben egy rendkívül rossz megtartású, zsugorított helyzetű csontváza bukkantunk.

Az objektumok mintegy kétharmada a 12-13. századra keltezhető. Az *Árpád-kori* település objektumainak legnagyobb részét karámrendszerekhez tartozó árkok alkotják. Az árokrendszeren kívül néhány sekély gödör, két fölbe mélyített, kemencével ellátott ház, két külső kemence, valamint kutak tartoztak még a középkori településhez. A kutaknak két változatát tudtuk megkülönböztetni: egy kisebb méretű, általában négyszögletes formájúra ásott, 2-3 m mély; valamint egy kerek aknával induló, alsó kétharmadában négyszögletesre váltó, szélesebb aknával ellátott, 3 m-nél mélyebb típust.

Az objektumokból viszonylag szegényes, apró kerámiatöredékeket és kevés állatcsontot tartalmazó leletanyag került elő. Figyelemre méltó leletanyag mindössze a kemencék tüzelőfelületébe tapasztott edénytöredékeket, az egyik házban előkerült vastárgyakat, valamint a település egyik kútjában feltárt ép edényt és a felszín Ny-i végében húzódó árkokban talált 12. századi vassarkantyút tekinthetjük. Néhány gödörben vassalakdarabokat, két kútban pedig a közeli templom tégláihoz hasonló méretű és anyagú téglatörmelékét találtunk.

Munkatársak: Szabó Gábor régész, valamint az ELTE Régészettudományi Intézet hallgatói.

FODOR ISTVÁN

183. Hajdúdorog, Szállásföldek-Templomdomb

(Hajdú-Bihar megye) Á

Az épülő M3-as autópálya 53. sz. lelőhelye Hajdúdorogtól 11 km-re É-ra, a Szállásföldek nevű határrészben, a Temető-dűlőben helyezkedik el, mintegy 500 m-rel ÉK-re a Temetőhegy nevű dombtól, amelyen 1997-1989 között egy 615 síros 10-11. századi temetőt tártam fel. 2004 novemberéig összesen 910 objektumot tártunk fel.

A mintegy 1 hektárnyi területnek nagyjából a közepén emelkedik az a kisméretű halom, amelyen néhány évvel ezelőtt már megfigyeltük az *Árpád-kori* templom és temető kiszántott maradványait. A temető a dombtetőn egy 36×39 m-es területen helyezkedik el, s ennek közepén bukkantunk rá a szokatlanul kisméretű, egyenes szentélyzáródású *Árpád-kori* templom falazási árkaira (a templomhajó 437×329 cm, a szentély pedig 200×250 cm). A szántással és természetes erózióval évszázadok óta koptatott dombtetőn már csak a templomfalak alapozási árkainak az alsó néhány centiméterét figyelhettük meg, amelyekbe egykor agyagot döngöltek. A templom felmenő falai téglából épültek, a téglát azonban még a középkorban s az újkorban elhordták a környékbeli lakosok. Mivel a templomalapozás DK-i sarka egy korábbi sírra rányúlt, aligha kétséges, hogy e dombon előbb valószínűleg egy fatemplom épült, majd ennek helyére építették a téglatemplomot. A templomba

nem temetkeztek. A templom körüli temető sírjai rendkívül sűrűn helyezkedtek el, s általános volt a korábbi sírokra való rátemetkezés. A kis területen ez évben 1099 sírt tártunk fel, de a temető DNy-i részén még további 50-100 temetkezés előkerülése várható. A nagy sírsűrűség ellenére is megfigyelhettük, hogy a templom É-i oldalán valamivel kevesebben temetkeztek. A sírkert körvonalai jól kirajzolódnak, amelyet egykor élő sövényvel vehettek körül. Mindössze két sír feküdt e határvonalon kívül: az egyik 25 m-el DNy-ra – fejjel DK-re, tehát a templom felé tájoltva –, a másik pedig 16 m-el K-re. Az elhunytakat leggyakrabban koporsóba temették, amelynek sok sírban figyeltük meg maradványait, néha pedig gyolcsba csavarták őket. Számos téglából, vagy részben téglából épített sírt figyeltünk meg. Valószínűleg a leg-rangosabb temetkezés a templomhajó déli fala mellé épített téglasír lehetett, amelyet nem sokkal a temetés után kiraboltak. A sírokban egyébként meglehetősen kevés lelet volt: sima és S-végű hajkarikák, övcsatok, pénzek, veretes bőrpárta maradványai.

A mintegy 20 sírból előkerült pénzek jól kelteznek a temetőt. A legkorábbiak II. Géza (1141-1162), a legkésőbbiek pedig II. András (1205-1235) veretei. Nyilvánvaló tehát, hogy az itteni első templom 1140 körül épülhetett, ekkor kezdett a falu lakossága ide temetkezni, a téglatemplom és általában a falu pusztulása pedig minden bizonnyal 1240-re, a tatárjárásra keltezhető. Igen lényeges szempont továbbá, hogy ugyanennek a falusi közösségnek volt a temetője a közeli Temetőhegyen feltárt nyugvóhely, amelynek legkorábbi, 10. század közepi sírjait egy arab dirhem, a legkésőbbieket pedig II. Béla (1131-1141) pénze keltezi. A falu lakossága tehát 1140 körül hagyta fel ősi pogány eredetű temetőjét s kezdett el – királyaink törvényinek megfelelően – az újonnan létesített templom köré temetkezni. Jelenleg ez az egyetlen hely az országban, ahol nyomon követhető egy falu lakosságának élete és biológiai fejlődése a honszerzéstől a tatárjárásig, tehát jó három évszázadon keresztül.

A templom és a temető közvetlen közeli környezetében nem találtuk a falu építményeinek maradványait, csupán az állatok tartására szolgáló karámok árkait. Valószínűleg e faluhoz tartozhattak az M3 52. lelőhelyen feltárt településjelenségek is.

Munkatársak: a SZTE Régészeti Tanszék hallgatói.

FODOR ISTVÁN

184. Hajdúnánás, Eszlári út

(Hajdú-Bihar megye) U

Az épülő M3-as autópálya 45. sz. lelőhelye az Eszlári út és a Fürj-ér találkozásától 900 m-re É-ra, az út K-i oldalán található egyik DK-ÉNy irányú dombháton helyezkedik el. 2004-ben 14 415 m²-nyi területen összesen 133 objektumot bontottunk ki.

A terepbejárás adatoknak megfelelően egy középső újkőkori település nyomaira bukkantunk. Az egykori falu egy természetes, homokfútt magaslaton he-